

Užkeikimai, magiškos formulės ir vardų problema baltų „Žalčių karalienės“ variantuose

E w a S T R Y C Z Y Ń S K A - H O D Y L
Poznanės Adomo Mickevičiaus universitetas

Pagrindiniai žodžiai: pasaka Žalčių karalienė, pasaka Žalčio žmona, magiškos formulės ir užkeikimai, vardas kaip tabu, žodžių kūrybinė jėga, kultūros reiškinys.

Užkeikimai ir magiškos formulės – savitas ir neatskiriamas tautosakinių tekstų elementas. Dažnai juose neapsakomai svarbią reikšmę turi vardas. Kaip tik baltų (lietuvių bei latvių) pasakos „Žalčių karalienė“ variantuose ir magiško tipo formulė, ir užkeikimas turi labai didelę ir ypatingą prasmę. Pirma, magiška formulė, leidžianti prisišaukti žaltį, atidaro perėjimą į vandeninio pobūdžio pasaulį (požeminę, chtoninę sferą); antra, užkeikimas dažniausiai būna žalčio šeimos metamorfozės priežastis. Taigi straipsnyje svarstoma, iš vienos pusės, vardo kaip *tabu* problema, o iš kitos pusės, aptariama apskritai žodžių kūrybinė jėga. Be to, išryškinti skirtumai tarp lietuviškų ir latviškų šios pasakos variantų.

Baltų tautosakinių tekstų rūpestingai renkamų nuo XIX a. pabaigos, gausumas tikrai yra imponuojantis. Taigi visai negalima stebėtis, kad ir aptariamos pasakos variantų ir lietuvių, ir latvių surinko tiek, kad yra su kuo dirbti. Verta pabrėžti, kad lietuviška medžiaga kur kas gausesnė. Tai aiškiai parodo neseniai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto išleisti du *Eglės žalčių karalienės* tomai (*EŽK I–II* 2007). Pirmajame, skirtame lietuvių šios pasakos surinktiems variantams, yra 182 variantai (kartu su nepilnais), antrajame, kuris skiriamas latvių variantams, – 87 variantai. Tokios proporcijos (arba disproporcijos) atsirado dėl to, kad latviai pasakutinį šios pasakos variantą buvo užrašę 1946 m., o apie „tolesnį pasakos natūralų gyvenimą neturima žinių“ (*S a u k a II* 2007, 22).

Viena įdomiausių baltų pasakų šių dviejų giminingų tautų taip pat skirtingai vadinama. Lietuviams ji paprastai pažįstama kaip „Eglė žalčių karalienė“, o latviams – kaip „Žalčio nuotaka“ („Zalkša līgava“) (*S a u k a II* 2007, 15). Iš kur atsirado tokie skirtingi vardai-pavadinimai? Rodos, kad priežasties galima ieškoti pirmuose paskelbtuose lietuvių bei latvių variantuose. Be abejo, ir pirmas lietuviškas tekstas lenkų kalba, M. Jasevičiaus pateiktas almanache „Biruta“ 1837 m., ir pirmas latviškas tekstas vokiečių kalba, pateiktas kaip „Soltis' Eheweib“ periodiniame leidinyje „Inland“ 1852 m., turėjo įtakos pasakos siužeto raidai.

Tiesą sakant, pirmajame lietuviškame tekste Eglės vardo nėra, bet jau 1840 m. Józefo Kraševskio eiliuotoje literatūrinėje versijoje žalčio žmona vadinasi Eglė (K r a s z e w s k i 1846, 60), o jos vyras žaltys, Kraševskio rašytas didžiąja raide – Žaltys (Žaltis) (Ibid.). Tokie patys tikriniai vardai yra antrame lietuviškame pasakos variante, kurį Kraševskis pateikęs savo veikale *Lietuva (Litwa. Starożytnie dzieje...)* (K r a s z e w s k i 1847, 416–419). Reikia pridurti, kad kiti lietuvių mitologijos tyrinėtojai (pvz., P. Kukulnikas, Teobaldas) XIX a. rėmėsi Kraševskio tvirtinimais, taigi jų raštuose ne tik yra perpasakojama pasaka (V è l i u s 1997, 527; 536), bet ir be jokių sunkumų galima rasti žalčio žmoną, vardu Eglė (B o t y r i u s 1997, 264). Be to, 1883 m. buvo Juozo Jasiulaičio užrašytas variantas, kuris tapo kanoniniu „Eglės žalčių karalienės“ tekstu ir kuriam „atiteko reikšmingas vaidmuo populiarinant“ (S a u k a I 2007, 22) šią pasaką ir, kaip atrodo, žalčio tikrinį vardą – Žilvinas – visoje Lietuvoje.

Pirmas latviškas variantas labai išsiskiria iš kitų šios latvių pasakos variantų, jame nėra nei prisišaukimo formulės, nei prakeikimo, nei metamorfozės, kurie, žiūrint į vėliau užrašytus tekstus, yra būdingi šios pasakos elementai. Bet reikia pasakyti, kad ir antras latvių variantas, užrašytas tik 1880 m., lyginant su lietuvių, yra „keistas“ – pirma, jaunikis yra ne žaltys, o velnias (iš viso latvių tautosakoje yra užrašyta 21 variantas su velniu) (S a u k a II 2007, 26), antra, metamorfozės problema jungiasi tiktai su vaikais – nežinoma, kas atsitiko su prakeikusia savo vaikus velnio žmona. Pabrėžti reikėtų ir tai, kad iki 1890 m. buvo užrašyti tiktai šitie du minimi variantai, o vėlesniuose medžiais iš principo paverčiami vaikai – jų motina paliko gegute, retai medžiu (liepa). Taigi savaime aišku, kad sunku būtų latviams vadinti šią pasaką „Eglė žalčių karalienė“, jeigu jos pagrindinė veikėja tampa dažniausiai gegute.

Latvių variantams būdingi įvairūs tikriniai personažų vardai – nuo keistų vaikų vardų Nieks ir Nieka pirmame variante (iš to varianto jie pateko į latvių literatūrą) (*EŽK* II 75) iki paprastų – pvz., Jēkabs, Andrejs, Ieviņa ir Mariņa (*EŽK* II 1); Jānis, Ieviņa, Līzīte (*EŽK* II 2). Tuo tarpu lietuvių variantams, be minimų Eglės, Žalčio arba Žilvino vardų, būdingi Ažuolas, Uosis, Beržas ir Drebulė ar Epušė, ir tiktai tuose tekstuose, kur žalčio žmona iš pat pasakos pradžios yra vadinama Egle (*EŽK* I 106; 110 ir kt.). Dėl latviškų vardų įvairovės ir dėl lietuviškų kanoninių vardų kyla klausimas: ar pasitaikantys tikriniai žalčio šeimos vardai turi kažkokią ypatingą reikšmę magiškomis formulėmis bei užkeikimams?

Tiesą sakant, tarp leidžiančių prišaukti žaltį formulių nemažai yra tokių, kuriuose vartojami tikriniai vardai. Verta priminti lietuvių kanoninio teksto formulę:

Žilvine Žilvinėli, / Jei tu gyvas – pieno puta, / Jei negyvas – kraujo puta. (*EŽK* I 101),

arba užrašytą 1900 m. variantą:

Žalty Žalty, jei tu gyvas asi, tai išplauk pieno puta, o jei negyvas asi, tai išplauk kraujo puta. (*EŽK* I 102).

Latvių variantuose, kaip atrodo, tikrinių vardų truputį daugiau, nors kai kurie iš jų netikėti, pvz., antrame, užrašytame 1880 m., tekste:

Ķitū, Ķitū! Ja esi dzīvs, atlaid pienu, ja neesi dzīvs, atlaid asinis! (*EŽK II 29*),

arba:

Zīman! Met piena, vai asins kunkuli (*EŽK II 46*);

Sīmani, meti piena vai asinis kunkuli! (*EŽK II 8*);

Adam, ja tu esi dzīvs, nāci ar pienu, ja esi miris, nāci ar asinīm. (*EŽK II 12*).

Visi pateikti variantai priekš šiai tekstų grupei, kurios pagrindinis veikėjas yra velnias. Bet galima aptikti ir žaltį, kurį reikia šaukti tikriniu vardu Pēteris, be jokių kitų maginių žodžių ar formulių:

Pēteri! Pēteri! (*EŽK II 17*),

o jis tada pasirodys. Lietuvių yra užfiksuojamas vienas toks variantas, kur vyras liepia save šaukti

Jokūbai! (*EŽK I 120*),

bet jis ne žaltys, o žmogus su žuvies uodega.

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad latvių užrašyti tokie variantai, kuriuose vietoj vardo yra vartojami labai intymaus pobūdžio žodžiai, pvz.:

Mans sirds mīļākais, mana asins lāsīte! (*EŽK II 18*);

Mans mīļākais, mans dārgākais, nāc cel mani pār. (*EŽK II 3*).

Pasitaiko ir tokių variantų, kur žmona paprastai šaukia:

Vīru, vīru, piena burbuli!, Vīru, vīru, asiņu burbuli! (*EŽK II 31*).

Analogiškų kreipinių galima rasti ir lietuvių variantuose:

Žalty žalty, vyre mana, jei tu gyvas, išlaisi piena putas, jei ne – krauja putas.

(*EŽK I 1*);

Žalty vyre, ar dar gyvas? Pieno putas ar gyvos, kraujo putas ar negyvos? (*EŽK I 61*).

Galima pateikti dar daugiau pavyzdžių, bet ir tų užteks konstatuoti, kad ir tikriniai vardai, ir tam tikri kreipiniai būdingi šio tipo pasakos maginei formulei, priešaukiančiai žaltį. Bet bandant atsakyti į klausimą, ar jie šiai formulei turi kažkokią ypatingą reikšmę, verta atkreipti dėmesį į vieną pavyzdį – į užrašytą ir paskelbtą 1867 m. labai trumpą lietuvišką variantą. Tekste Žaltys prisipažino Eglei, „kad yra tokie magiški žodžiai, kuriuos ištarus, jis priverstas išeiti iš vandens, ir tada žemėje, būdamas beginklis“ (*EŽK I 130, 437*). Ši konkreči citata įdomi dėl dviejų priežasčių. Pirma, aiškiai pasako, kad yra tam tikri žodžiai, turintys ypatingą, magišką galią, o sužinodamas tuos žodžius žmogus gali valdyti tam tikrą tikrovę, kurią šie žodžiai liečia (nesvarbu, ar tai būtų kitas žmogus, kažkokia dievybė, daiktas, ar bet koks tos tikrovės aspektas). Antra, citata, pasak kurios žaltys žemėje beginklis, nurodinėja žalčio valdomą sferą – vandeninį, chtoninį ar požeminį pasaulį. Kitaip sakant, iš cituojamų žodžių išryškėja žalčio kaip valdovo, žalčio dievybės funkcija. Taigi formulė, nors joje joks vardas neminimas, aiškiai nusako, kad „ma-

giški žodžiai“ ir pats dievybės asmuo priklauso *tabu* problemai, vadinasi, tuo tarpu yra susiję su griežtu draudimu ištarti tam tikrus žodžius arba tam tikrą vardą. Be to, reikia pabrėžti, kad tokio draudimo kategorija nebūtinai reikalauja paties vardo, nors būtent tikras ko nors vardas dažniausiai yra tokio griežto draudimo objektas (F r a z e r 1996, 208–217). Pasakose „Eglė žalčių karalienė“ ir „Žalčio nuotaka“ dažniausiai užtenka sutrumpintos formulės formos, kurioje minimi „pienas“ ir „kraujas“ kaip gyvenimo ir mirties sinonimai, pvz.:

Jei gyvas – piena kunkulis, / Jei negyvas – krauja kunkulis (*EŽK* I 126);
 Žalty, žaltynėli, / Kad tu gyvas – pieno putomis, / Kad negyvas – kraujo kunkulu.
 (*EŽK* I 49);
 Piena plūdi, vai asins plūdi? (*EŽK* II 66).

Žiūrint į pasakos pabaigą, į jos netikėtą ir kartu žavų „finalą“ – su žalčio žūtimi, su vaikų užkeikimu ir virtimu medžiais (arba kitomis formomis) bei su pačios motinos-žmonos sielvartu, įsiutimu ir raudojimu, krinta į akis, kad užkeikimo formulė jau nieko bendro su *tabu* neturi. Kraševskio pateiktose versijose ir kituose tekstuose, pagrįstuose jo raštais, dievai, išklausę netekusios vilties žmonos, pavertė motiną ir vaikus medžiais, pvz.:

Iš verksmo pavirto gegutėn <...> ėmė Dievo prašyti tais žodžiais:
 Vienų sūnų – ažuolėlin ažuolėlin, / Kitą sūnų – medžliepėlin medžliepėlin / Dukrę raganę – epušėlėn epušėlėn, / O mane našlaitėlę – sedulėlėn sedulėlėn. (*EŽK* I 49).

Tiesą sakant, kituose ir lietuvių, ir latvių tekstuose ne „iš Dievo galybės“ (*EŽK* I 49) viskas atsitiko, tiksliai iš žalčio žmonos nevilties, sielvarto ir įsiutimo. Jau lietuvių Jasevičiaus pateiktame pirmame variante po žodžių:

Išdavystė pražudė mano vyrą, – / Kur man dabar pasidėti?! / Gal eiti pas motiną ir gyventi / Su vyro žudikais?! / Verčiau jau su vaikais / Čia pat į žemę įaugčiau! (*EŽK* I 126),

be jokių dievų intervencijos „motina ir trejetas vaikų virto medžiais“ (*EŽK* I 126), paties sielvarto pakako, kad išsipildytų išreikštas noras. Tokių pavyzdžių yra dauguma:

Kad tu pavirstum į drebulę, / Kad tu drebėtum dieną naktele, / Kad tau išpraustų lytus burnelę, / Kad iššukuotų vėjas galvelę. / Stokit, sūneliai, stipriais medeliais, / Aš, jūs mamelė, liksiuos eglėlė. (*EŽK* I 101).

Panašiai yra ir tuose latvių variantuose, kuriems būdinga metamorfozė, pvz.:

Tu, dėliņ, paliksi par ozoliņū; tu, meitiņa, par liepiņū, tu, mazais krupīti, par purva cinīti, kam katru gadu lai cilvēki nocērt kaklu. Es pati palikšu par dzeguzi – kūkošu no Jurģiem līdz Jāņiem: kukū, kukū! Viss tas arī notiek, kā māte sacījusi. (*EŽK* II 45).

Čia, taip pat kaip ir jau aptartose žalčio prisišaukimo formulėse, galima kalbėti apie ypatingą žodžio galią, bet, atrodo, šiame kontekste ne konkretūs žodžiai svarbūs, o svarbu tai, kas juos buvo ištarięs ir kokioje situacijoje. Tautosakoje galima rasti daug pavyzdžių, kai motina (dėl kažkokios priežasties) prakeikia savo

vaiką ir vaikas (arba vaikai) virsta, pvz., juodvarniu. Ar tai reiškia, kad motina ragana? Arba, kad turi kažkokią antgamtinę jėgą? Ne. Jos jėga, jos galia valdyti vaiko likimą yra absoliučiai natūrali. Vaikai nuo savo tėvų priklauso, pasiliko jų valdžioje, taigi tėvai tam tikrose situacijose gali lemti vaikui jo dalią.

Kalbant apie lietuvių „Eglę žalčių karalienę“ ir latvių „Žalčio nuotaką“, dar verta priminti ir tai, kad pasaka (beveik nuo pat pradžios, nuo pirmo užrašyto varianto) tapo labai svarbiu kultūriniu reiškiniu. Be minėtų anksčiau Kraševskio ir jo *Vitolio raudos* (*Witolorauda* 1840), lietuvių „Žalčių karalienės“ motyvas įamžintas Antano Baranausko *Anykščių šilėlyje* (1860–1861), Fromo-Gužučio dramoje *Eglė žalčių karalienė* (1893), Salomėjos Nėries poemoje *Eglė žalčių karalienė* (1937–1938). Taip pat latvių literatūroje „Žalčio žmonos“ paliko ženklą: Auseklis parašė poemą *Čūsku tevs zalksis* (1876), Lautenbachs-Jusminis *Zalkša līgava* (1880), Fallijs *Zalša Līgava* (1906–1908), o Aspazija dramą *Zalša Līgava* (1927–1928).

Atrodo, kad „Žalčių karalienė“, o ypač žalčio šeimos tikriniai vardai, turi savo svarbią, ypatingą vietą lietuvių pokarinėje literatūroje. Imsime nors Justino Marcinkevičiaus ciklą *1946-iejai*, o tiksliau pradedančias šį ciklą eilutes iš eilėraščio *Sargyboje* (M a r c i n k e v i č i u s 1982, 154):

Naktin į gryčią miškas veržias / sulytas, purvinas – ir ima guostis. / Autus džiovina
Ažuolas ir Beržas, / ant šautuvo užmiega jaunas Uosis.

Nors cikle autorius bando būti „objektyvus“ (ciklą buvo parašęs dar nepalankiais patriotizmui laikais), vis dėlto, pavadindamas partizanus Eglės sūnų vardais (tų, kurie netapo išdavikais), nusako, kad teisūs buvo tikrai jaunuoliai, kovojantys už laisvą Lietuvą. Taip pat Liūnė Sutema eilėraštyje *kraujas* (S u t e m a 1992, 59) panaudojo „Žalčio karalienės“ tikrinius vardus žūties ir išdavystės problemai:

Žilvino nabėra. / Tenebūna daugiau ir žodžių, / užrašytų krauju, / savuoju ar svetim
mu – / Žilvino nebėra. <...>

Argi begalima rašyti krauju, / kai auga kiekviename Drebulė, / išdavusi Žilviną – / ir
jo nebėra.

Išvados

Yra tokių pasakos variantų, kurių magiškoje formulėje, leidžiančioje prisišaukti žaltį, pavartotas šio personažo tikrinis vardas; tai būdinga tiems lietuviškiems tekstams, kurie remiasi Kraševskio versijomis, ir dažniausiai tiems latviškiems tekstams, kuriuose vietoj žalčio pagrindinis personažas yra velnias.

Visuose kituose tekstuose svarbus ne pats vardas, o pati prisišaukimo formulė, nes net be vardo vartojimo pati formulė priverčia žaltį išeiti iš vandens.

Užkeikimo formulė, dėl kurios įvyko žalčio šeimos metamorfozė (motinos ir vaikų arba tik vaikų), taip pat susijusi su ypatinga žodžio galia, bet ši galia slypi ne žodžiuose, šią galią turi žmogus („Žalčio karalienės“ bei „Žalčio žmonos“ kontekste motina).

Pasaka nuo pat pirmo užrašyto varianto tapo labai svarbiu baltų tautų kultūros reiškiniu, pateko į literatūrą, o vardo kontekste įdomiausi lietuvių pokarinio laikotarpio poezijos pavyzdžiai.

Literatūra

- B o t y r i u s 1997 – Andrius Botyrius, „Pasakojimas apie lietuvių griaustinį Perkūną“, *Lietuvių mitologija*, t. 1 (parengė Norbertas Vėlius), Vilnius: Mintis, 249–265.
- EŽK – Pasaka Eglė žalčių karalienė. *Lietuvių variantai*, t. 1–2 (sudarė ir parengė Leonardas Sauka), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.
- F r a z e r 1996 – James George Frazer, *Zlota galąž*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- K r a s z e w s k i 1846 – Józef Ignacy Kraszewski, *Witoloranda. Pieśń z podań Litwy*, Wilno, 60–75.
- K r a s z e w s k i 1847 – Józef Ignacy Kraszewski, *Litwa. Starożytne dzieje, ustawy, język, wiara, pieśni, przysłowia, podania*, t. 1, Warszawa: Drukarnia Stanisława Strąbskiego, 416–419.
- M a r c i n k e v i č i u s 1982 – Justinas Marcinkevičius, „Sargyboje“, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Vaga.
- S a u k a I 2007 – Leonardas Sauka, „Pasakos Eglė žalčių karalienė kelionė į rašto pasaulį“, *EŽK I*, 17–40.
- S a u k a II 2007 – Leonardas Sauka, „Susidomėjimas latvių pasaka Žalčio nuotaka“, *EŽK II*, 15–34.
- S u t e m a 1992 – Liūnė Sutema, *Poezijos rinktinė*, Vilnius: Vaga.
- V ė l i u s 1997 – *Lietuvių mitologija*, t. 1 (parengė Norbertas Vėlius), Vilnius: Mintis.

Ewa Stryczyńska-Hodyl

Užkeikimai, magiškos formulės ir vardų problema baltų „Žalčių karalienės“ variantuose

S a n t r a u k a

Pagrindiniai žodžiai: pasaka Žalčių karalienė, pasaka Žalčio žmona, magiškos formulės ir užkeikimai, vardas kaip tabu, žodžių kūrybinė jėga, kultūros reiškinys.

Užkeikimai ir magiškos formulės – savitas ir neatskiriamas tautosakinių tekstų elementas. Dažnai juose neapsakomai svarbią reikšmę turi vardas. Lietuvių „Žalčių karalienės“ bei latvių „Žalčio žmonos“ pasakos variantuose ir magiško tipo formulė, ir užkeikimas turi labai didelę ir ypatingą prasmę. Pirmą, magiška formulė, leidžianti prisišaukti žaltį, atidaro perėjimą į vandeninio pobūdžio pasaulį (požeminę, chtoninę sferą); antra, užkeikimas dažniausiai būna žalčio šeimos metamorfozės priežastis. Taigi šiai pasakai svarbu vardo kaip tabu problema bei apskritai žodžių kūrybinės jėgos klausimas.

Tarp lietuvių ir latvių pasakos variantų yra tokių, kurių magiškoje formulėje, leidžiančioje prisišaukti žaltį, yra pavartotas žalčio tikrinis vardas. Tai būdinga tiems lietuviškiems tekstams, kurie remiasi Kraševskio versijomis, ir dažniausiai tiems latviškiems tekstams, kuriuose vietoj žalčio pagrindinis personažas yra velnias. Visuose kituose svarbus ne pats vardas, o pati prisišaukimo formulė, nes net be vardo vartojimo pati formulė priverčia žaltį išeiti iš vandens. Užkeikimo formulė, dėl kurios įvyko žalčio šeimos metamorfozė (motinos ir vaiku arba tik vaiku), taip pat susijusi su ypatinga žodžio galia, bet ši galia slypi

ne žodžiuose, šią galią turi žmogus – „Žalčio karalienės“ bei „Žalčio žmonos“ kontekste motina. Pasaka nuo pat pirmo užrašyto varianto tapo labai svarbiu baltų tautų kultūros reiškiniu, pateko į literatūrą, o vardo kontekste įdomiausi lietuvių pokarinio laikotarpio poezijos pavyzdžiai.

Ewa Stryczyńska-Hodyl

Spells, Magic Formulas and the Problem of Names in the Baltic Variants of the Tale “The Queen of Grass-Snakes”

S u m m a r y

Keywords: *fairy tale “The Queen of Grass-Snakes”, fairy tale “The Grass-Snake’s Wife”, magic formulas and spells, name as a taboo, creative power of words, a cultural phenomenon.*

Spells and magic formulas are a distinctive element of the folk-lore texts. Often the name in them is of paramount importance. In the variants of the Lithuanian fairy tale “Eglė, the Queen of Grass-Snakes” and Latvian “The Grass-Snake’s Wife”, both a magic formula and a spell have an important and special meaning. First, the magic formula, allowing calling the grass-snake, opens a transition to the world of the ocean (the underground, chthonic sphere); second, a spell usually causes a metamorphosis in the grass-snake’s family. Thus the problem of the name as a taboo is important for this fairy tale in particular and the issue of the creative power of words in general.

In between the Lithuanian and Latvian versions of the fairy tale, there were some that included the proper name of the grass-snake in the magic formula allowing calling him. This is typical of those Lithuanian texts that were based on Kraševskis’ versions and most often those Latvian texts in which instead of a grass-snake the main character is a devil. In all the other versions it is not the name, but the magic formula that is important, because even without the name the formula itself makes the grass-snake come out of the water. The formula of a spell, causing a metamorphosis in the grass-snake’s family (the mother’s and children’s or only the children’s), is also connected with a special power of the word, however, this power is not with the words themselves, but with a person, using the words – in the context of both “Eglė, the Queen of Grass-Snakes” and “The Grass-Snake’s Wife” it is the mother. The fairy tale right from the first written variant became a very important phenomenon in the culture of the Baltic nations. It entered literature, while in terms of the name one can see it in the examples of the Lithuanian post-war poetry.

E w a S T R Y C Z Y Ń S K A - H O D Y L

Zakład Baltologii

Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ul. Aleja Niepodległości 4

61-874 Poznań

Polska

[hodyl@amu.edu.pl]